

päätelmät puuttuvat, ja tästä syystä tutkimus on oikeastaan pelkkää deskriptiota. Pohdinta olisi lisännyt tutkimuksen arvoa huomattavasti ja sitonut sen lapsen kielenoppimiseen laajemmasta perspektiivistä.

Tutkimus on julkaistu englannin kielellä, ja siinä on otettu kiitettävästi huomioon suomen kieltä tuntemattomat vieraskieliset lukijat. Esimerkiksi suomen kielen kysymyslauseiden esittely on perusteellinen ja tiivis. Havainnollistavat esimerkit olisi kyllä voitu ottaa mieluummin lasten kielestä kuin suoraan lähteenä käytetystä kielioppikirjasta. Englanninkielisenä tutkimus palvelee laajempaa lukijakuntaa ja tekee tunnetuksi suomen kieltä ja suomalaisten lasten kieltä. ■

ANNELI LIEKO

Suomen kielen laitos,

PL 3 (Fabianinkatu 33),

00014 Helsingin yliopisto

Sähköposti: *Anneli.Lieko@Helsinki.Fi*

LÄHTEET

- HALME, AIRA 1984: Lapsenkielen vaihtoehdokysymykset. Pro gradu -työ, Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitos.
- KANGASSALO, RAIJA 1980: Havaintoja oululaislasten hakukysymyksistä. Pro gradu -työ, Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitos.
- MATIHALDI, HILKKA-LIISA 1981: Lapsenkielen tutkimus Oulun yliopistossa. Aineistot ja tuloksia. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitoksen tutkimusraportteja 22. Oulu.
- TOIVAINEN, JORMA 1980: Inflectional affixes used by Finnish-speaking children aged 1–3 years. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 359. SKS, Helsinki.
- 1984: The acquisition of the interrogative morphemes of Finnish. Publications of the Department of Finnish and General Linguistics of the University of Turku 19. Turku.

LINGVISTIIKAN BUDDHA PROFEETTANA VIERAALLA MAALLA

Jonathan Culler *Ferdinand de Saussure*. Suom. Risto Heiskala. Tutkijaliiton julkaisusarja 77. Tutkijaliitto, Helsinki 1994. 141 s. ISBN 951-9297-95-2.

Sveitsiläinen indoeuropeisti, lingvisti ja semiologi Ferdinand de Saussure (1857–1913) on lähes myyttinen hahmo aikakaudelta, joka synnytti strukturalismin, näkemyksen, että kieltä (ja kaikkea kulttuurista) voidaan kuvata elementeistä ja näiden välisistä suhteista rakentuvana autonomise-

na järjestelmänä. Saussure on siis eurooppalaisen strukturalismin historiografinen alkupiste, mutta tällöin emme puhu niinkään autenttisesta Saussuresta kuin teoksesta *Cours de linguistique générale* (1916), jonka Charles Bally ja Albert Sechehaye koostivat Saussuren kuoleman jälkeen tä-

män oppilaiden muistiinpanojen pohjalta.¹ Kyseessä ei siis ole Saussuren postuumi teos.

Ensimmäisinä vuosikymmeninä *Kurssin* sisältö samastettiin ongelmattomasti Saussuren itsensä ajatussisältöihin. 1950-luvulta lähtien on käynyt aina vain ilmeisemmäksi, että on itse asiassa kaksi Ferdinandia — autenttinen *Ferdinand de Saussure* ja virtuaalihenkilö *Ferdinand de Cours* —, joiden ajatukset ja painotukset eivät aina käy yksiin. Ei ole syytä dramatisoida liikaa näiden kahden persoonan (sinänsä selvää) eroa, joten voimme edelleenkin käyttää nimeä Saussure.

Saussure lienee enää varsin harvan lingvistin suoranaisten inspiraation lähde. Hän on klassikko, josta luetaan stereotyyppisiä selostuksia. Lingvistin kannalta Saussure tuntuu olevan jotenkin tyhjiin ammennettu. Autenttinen Saussure oli ennen kaikkea tunnontarkka indoeuropeisti, kuten hänen julkaistu tuotantonsa (*Recueil des publications scientifiques*, 1922) suorastaan hätkähdyttävästi osoittaa. Indoeuropeistina Saussure on jo ylitetty, mutta hänen »sonanttiset myötävaikuttajansa» (*coefficients sonantiques*) sittemmin osaltaan johtivat ns. laryngaaliteoriaan, jolla on kiinnekohtia myös fennougristiikkaan (Koivulehto 1991).

Lingvistinä Saussure — F. de Cours — synnytti innoittuneen ja hedelmällisen keskustelun, joka kanavoitui ns. saussurelaisiin koulukuntiin (esim. Ivić 1966: 129–140, 152–156, 190–204). Keskustelu synnytti myös lukuperinteen, jossa kiinnitettiin huomiota vain *Kurssin* alkuosaan, mikä oli omiaan latistamaan Saussure-kuvaa ja synnyttämään stereotyyppisiä näkemyksiä sii-

tä, mitä Saussure todella tarkoitti. Suuntaantavaksi tuli Hjelmslevin (1942) tulkinta, jonka mukaan *langue* on ennen kaikkea abstrakti skeema, jolla on matemaattisia ominaisuuksia. Tämä häivytti *languen* sosiaalisuuden siinä määrin, että Coseriu (1971) yritti sen palauttaa systeemi/normi/puhe-kolmijakona.

Toisen maailmansodan jälkeen lingvistiikan ideologinen painopiste on vähitellen siirtynyt Euroopasta USA:han. Chomskykin on vaihtelevin äänenpainoin yrittänyt suhteuttaa itsensä saussurelaiseen perinteeseen (Joseph 1990), mutta ylisummaan Saussure on hukkunut USA:laisen lingvistiikan mentalistiseen pohjavirtaan. Ferdinand de Cours on jäänyt myös 1960-luvulla syntyneen sociolingvistiikan ulkopuolelle, sillä *Kurssin* »skemaattinen» (vrt. Hjelmslev) *langue*-käsite ei tuntunut tarjoavan kyllin joustavaa välinettä kielen sosiaalisen variaation analysoimiseksi. Tämä on sikäli paradoksaalista, että Saussuren *langue* on *fait social*, sosiaalinen tosio — siis ontologialtaan nimenomaan sociolingvistiikan kotikentällä. Sitä paitsi Saussuren »profeetallisena» ohjelmajulistuksena oli kaikenlaisten kulttuuristen merkkien teorian luominen, ja sosiaalisessa variaatiossa on paljonkin semiologisuutta. Olen hiljattain yrittänyt osoittaa (Nyman 1995), että autenttisen Saussuren *langue*-käsite ei välttämättä vieroksu »kielitodellisuuden kaaosta».

Kaikesta huolimatta Saussure elää vahvastikin muissa ihmistieteissä, jotka eivät ole yhtä voimakkaasti amerikkalaistuneet kuin lingvistiikka. Itsestään selvästi tämä pätee ranskalaisen kielialueen filosofiaan,

¹ Käytän tästä teoksesta suomentaja Heiskalan tapaan lyhennettä *Kurssi*. Saussure piti Geneven yliopistossa kolme yleisen kieliteorian luentoa vuosina 1907–11. Seikkaperäisimmät muistiinpanot ovat Albert Riedlingerin luentolehtiöistä (1. kurssi, 1907), joka on nyttemmin julkaistu alkuperäisessä muodossaan (Komatsu ja Wolf 1996). Myös Saussuren 3. kurssi (1910–11) on julkaistu Emile Constantinin muistiinpanoina (Komatsu ja Harris 1993). Constantinin muistiinpanot löytyivät vasta toisen maailmansodan jälkeen, joten ne eivät olleet *Kurssin* koostajien käytettävissä.

psykoanalyysiin, sosiologiaan sekä kulttuurin- ja taiteentutkimukseen (esim. Sevänen ja Turunen 1991). Viimeaikaisten Saussure-esittelyjen (Culler 1986, Gadet 1987, Holdcroft 1991) suhteellisen suuri määrä osoittaa kiinnostuksen elävyyden nimenaan ei-lingvistien keskuudessa. Saussuren yleisestä ajankohtaisuudesta kertoo japanilaisen Eisuke Komatsun projekti, joka tähtää Saussuren kolmen Geneven-luentosarjan julkaisemiseen erillisinä teoksina (Komatsu ja Harris 1993, Komatsu ja Wolf 1996, 1997).

Kolmesta mainitsemastani Saussure-esittelystä vanhin on nyt ilmestynyt suomeksi Risto Heiskalan käännöksenä. Cullerin teos ilmestyi jo 1976, mutta suomenos perustuu 1986 ilmestyneeseen uudistetttuun laitokseen. Tällaisessa tilanteessa retorisenä käytäntönä lienee kysyä, miksi juuri Culler ja vasta nyt. Saussuren yleisen merkityksen kannalta juuri Cullerin selkeän ja monipuolisen esittelyn suomentaminen oli paikallaan — joskin Gadet olisi ilmeisesti ollut yhtä hyvä valinta. (Seuraavana toivomuslistalla on tietysti *Kurssin* suomenos [Leevi Lehto].)

Cullerin kohderyhmänä ovat ennen kaikkea lukijat, jotka ovat kiinnostuneita kielestä merkkien järjestelmänä. Mahdollisten kiinnostuneiden joukko on siis varsin suuri. Toisaalta ei ole ihan itsestään selvää, että aivan kaikki lingvistit kuuluvat tähän joukkoon. Johdantoluvussa Culler luonnehtii Saussuren merkitystä seuraavasti: 1. Saussure oli aikalaistensa Emile Durkheimin ja Sigmund Freudin kanssa luomassa ihmistieteiden perustaa; 2. Saussuren »menetelmällinen esimerkki ja profeettalliset viittaukset» johtivat semiotiikkaan; 3. Saussuren metodi tarjoaa esimerkinomaisen vastauksen kysymykseen, kuinka kaaokselta näyttävä moderni maailma on jäsennettävissä; 4. Saussurella oli uusi tapa käsitellä kielen ja mielen välistä suhdetta.

Tästä luettelosta ilmeneekin se paradoksaalinen seikka, että vaikka »Saussure itse ei kuitenkaan kirjoittanut mitään yleisesti kiinnostavaa» (s. 13), häntä ylistetään siitä, mitä hän ei itse tehnyt. Kun vielä lisäämme tähän Mouninin (1968) toteamuksen, että Saussure oli strukturalisti »tietämättään» (»structuraliste sans le savoir»), on tiettyjä perusteita päätellä, että strukturalismin ja semiotiikan »isä» ei koskaan ehtinyt mukaan itse synnytykseen. Mutta kaikki tämä vain korostaa sitä, miten monella tapaa toimijuus (*agency*) saattaa toteutua.

Johdannon lisäksi kirja käsittää neljä päälukua (Mies ja *Kurssi*; De Saussuren kieliteoria; De Saussuren teorioiden paikka; Semiotiikka: de Saussuren perintö). Loppuun Heiskala on lisännyt oman tilityksensä: Kääntäjän petos — semiotiikan suomentamisesta.

Lyhyehkössä 1. luvussa (s. 17–22) Saussure esitellään miehenä, jonka elämässä »tapahtui niin vähän» ja jolla »ei ollut suuria älyllisiä kriisejä» (s. 17). Molemmat väitteet ovat hieman ongelmallisia. Oikeuttaako mykistyttävää ammattitaitoa osoittavan suurteoksen *Mémoire sur le système primitif des voyelles dans les langues indo-européennes* julkaiseminen 21-vuotiaana, opiskelu Leipzigin ja Berliinissä, monta kuukautta kestänyt Liettuan-matka sekä vilkas ja menestyksekkäs kymmenvuotinen Pariisissa ennen aloilleen asettumista Geneven meidät päättämään Saussuren miehiksi, jolle ei koskaan tapahtunut mitään?

Myös älyllisten kriisien puuttumisesta olen eri mieltä. *Mémoiren* jälkeen Saussure ei enää koskaan saanut kirjoitetuksi mitään lähestulkoonkaan vastaavaa. Saussure oli ilmeisestikin 1890-luvun alkuvuosina aloittamassa yleistä kieliteoriaa käsittelevää kirjaa. Horatiusta (*Ars Poetica*, säe 139) mukaillen, vuoret olivat synnytytuskissa Saussuren loppuelämän, ja syntyi naurettava hiiri — *Kurssi*, jota Saussure itse olisi tus-

kin tunnustanut omakseen — ja vielä muiden kirjoittamana. Näemme välähdyksiä näistä älyllisistä kriiseistä mm. Saussuren ehkä kuuluisimmasta kirjeestä vuodelta 1894, jota Cullerkin (s. 19) siteeraa, sekä vuoden 1911 haastattelusta, jossa Saussure epäilee, että kirjan kirjoittaminen ei niillä näkymin onnistu. Intellektuaalisesta kriisistä niin ikään kielivät hänen moninaiset pöytälaatikkokirjoitteen, esim. anagrammit, joita Cullerkin (s. 108–112) käsittelee. Muuten Saussuren elämänkaaren esittely on sujuvaa ja asiallista, mutta samalla hie-man ohutta ja konventionaalista. Se ei ylitä Mouninia (1968), ja De Maurosta (1976) se jää joka suhteessa jälkeen.

Toinen luku (s. 23–56) on asiallinen ja selkeä johdatus Saussuren kieliteoriaan. Teemoiksi nousevat merkin arbitraarinen luonne, kielen yksiköiden luonne, *langue* ja *parole*, synkroninen ja diakroninen näkökulma, *languen* analyysi sekä kieli sosiaalisena tosiasiana. Ranskalaisten (jälki)strukturalistien tapaan Culler valitsee lähtökohdaksi sen, että kieli on merkkien järjestelmä: »Merkki on kielen keskeinen tosiasia» (s. 24). Merkki on merkitsijän (*signifiant*) ja merkityn (*signifié*) arbitraarinen ja konventionaalinen suhde. Ranskalaisten hengenheimolaistensa tapaan Culler korostaa sitä, että aiempi Saussure-tutkimus ei ole ymmärtänyt arbitraarisuuden keskeytystä. Osasyyn tästä saavat *Kurssin* koostajat (s. 38–39).

Merkin arbitraarisuus ei sinänsä ole Saussuren oivallus. Koko historiallis-vertaileva kielentutkimus rakentuu sille tosi-seikalle, että kielelliset merkit ovat suurim-malta osin arbitraarisia. Cullerkin näkemyk-sen mukaan Saussure itse asetti merkin arbitraarisen luonteen tavallaan aksioomaksi, josta monet muut tosiseikat ovat »piile-

viä seurauksia» (s. 26). Culler myös väit-tää, että Saussure itse oli alkanut kurssinsa tästä eikä (*Kurssin* tapaan) *langue/parole*-erottelusta (s. 38). Tämä on ainoastaan kol-masosatotuus, sillä *Kurssin* esitysjärjestys perustuu Saussuren 2. ja 3. kurssiin (Godel 1957: 66, 82–83).

Joka tapauksessa Culler johtaa merkin arbitraarisuudesta tärkeitä seuraamuksia. Ensinnäkin, »erottelu *languein* ja *parolein* [sic!]² välillä on johdonmukainen ja välttämätön seuraus merkin arbitraarisesta luonteesta ja identiteetin ongelmasta kielitieteessä» (s. 39). Täytyy tunnustaa, että ainakaan minulle tämä »välttämättömyys» ei ole ilmeinen. Pikemminkin Saussuren kuuluisa dikotomia erottaa sääntö- eli normisysteemin (*langue*) kielellisen käyttäytymisen säännönmukaisuuksista (*parole*). Cullerilta jää tässä tavallaan huomaamatta se, että juuri *langue* ja *parole* ovat tunnistettavissa niiksi »modernistisen ajattelun muodollisiksi strategioiksi» (s. 14), joilla modernin maailman kaoottisuutta voidaan jäsentää (ks. myös Nyman 1995). Toiseksi, kielitieteen jakaminen synkroniseen ja diakroniseen on Cullerkin mukaan seuraus merkin arbitraarisuudesta (s. 39, 44). Kolmantena ja kenties tärkeimpänä seurauksena Culler pitää sitä, että »sekä merkitsijä että merkitty ovat puhtaasti suhteellisia ja erojen kautta määräytyviä suureita» (s. 28); »emme voi käsitellä merkkiä itsenäisenä suureena, vaan se on nähtävä osana järjestelmää» (s. 30). Voidaan kysyä, oliko pelkien erojen korostaminen Saussurella tosiaan näin tärkeässä asemassa, vai onko tässä mukana derridalaista innostusta: »Kun lausun sanan *vihreä*, 'käsitettä', joka saataisi olla läsnä, kuvaa ehkä parhaiten yhdistelmä 'ei-sininen', 'ei-punainen', 'ei-keltainen' jne. eli joukko negaatioita» (s. 114–

² Heiskalan omaksuma tapa taivuttaa sanoja *langue* ja *parole* on tuskastuttava. Onneksi se ei koske esim. Saussurea (joka olisi »Saussureia»).

115). Itkonen (1991: 298–300) osoittaa mielestäni vakuuttavasti, että tällainen ne-gaatioilla taiteileminen on tyhjän päällä.

Vaikka Culler ei olekaan kielitieteilijä, hän esittelee lingvististä analyysia ponte-vasti ja viitseliäästikin. On myös merkille pantavaa, että hän yrittää vakavasti päästä käsiksi autenttiseen Saussureen eikä näin ollen tyydy pelkkään *Kurssin* lukemiseen, uudelleen lukemisesta puhumattakaan.

Kolmas pääjakso (s. 57–92) asettaa edellisen kappaleen teemat aatehistorialli-siin yhteyksiinsä. Culler tarkastelee Saussu-ren kielitieteellisen ajattelun merkitystä suhteessa edeltäjiin, aikalaisiin ja seuraajiin. Cullerilla on tässä kiintoisia lingvistiikan ulkopuolelta tulevia näkökulmia. *Kurssin* alussa Saussure itsekin suhteuttaa oman ajattelunsa, tosin hyvin pintapuolisesti, edeltävään kielentutkimukseen.³ Culler ar-veleekin, ettei Saussure ollut erityisen kiin-nostunut aatehistorian yleisistä ongelmista. »Mutta jos ajattelee de Saussuren oman teorian laajempaa merkitystä», Culler jat-kaa, »ei voi olla havaitsematta, että de Saussuren kapina oman vuosisatansa kieli-tiedettä vastaan oli pitkälti eräiden 1800-lu-kua edeltäneiden kielitieteellisten tutkimus-ten taustaolettamusten dialektista työstä-mistä» (s. 58). Tämä mielenkiintoinen nä-kemys paikantaa Saussuren »kapinan» kieli ja ajattelu -tematiikkaan: »Esimerkiksi ai-kana, jolloin otaksutaan kielitieteen valai-sevan kansan tai rodun luonnetta, syntyy

hyvin erilainen tutkimusala kuin aikana, jolloin otaksutaan kielitieteen valaisevan in-himillisen ajattelun ja itse mielen luonnet-ta» (s. 58). 1800-luvulta periytyvä kielisu-kulaisuustunnelmointi on ollut — ja on edelleen — poliittista tai ainakin hyvin hel-posti muutettavissa poliittisiksi ratkaisui-ksi. Culler selvittelee jonkin verran 1700-lu-vun lingvistiikkaa, jonka »väärin paikan-nettua konkreettisuutta» (s. 62) Saussuren voi sanoa työstäneen. (Jälki)strukturalistien käsitys kielen ja ajattelun suhteesta on kui-tenkin ilmeisen väärä, vaikka se perustuu-kin Saussuren lukemiseen (ks. Itkonen 1988: 305–307).

Saussuren aikalaisista Culler ottaa esille toisaalta nuogrammaatitot, joiden parissa Saussure itsekin sai oppinsa,⁴ ja toisaalta Freudin ja Durkheimin sillä perusteella, että kolmikko Freud–Saussure–Durkheim mul-listi yhteiskuntatieteet »luomalla työelleen uuden tieto-opillisen kontekstin» (s. 74). Freudin mukaanotto palvelee ilmeisellä taval-la ranskalaisen kielialueen psykoanalyttises-ti suuntautuneen perinteen esittelyä.

Saussuren jälkivaikutuksesta Culler to-teaa, että Saussuren *langue/parole* -erotte-lu »on ollut hedelmällinen juuri avoimuus-tensa vuoksi» (s. 84–85). Tässä yhteydes-sä hän viittaa myönteisesti Hjelmslevin (1942) uudelleenmäärittelyyn, jossa *langue* polyseemistetään skeemaksi, normiksi ja käytöksi. En ole niinkään vakuuttunut täl-laisen »avoimuuden» hedelmällisyydestä,

³ Kurssin historiografisessa katsauksessa Saussure valaisee historiallis-vertailevaa metodia esimerkkinään 'suku'-sana latinassa (*genus*), kreikassa (*génos*) ja sanskritissa (*ganas*). Sanskritin paradigmaan on pujahtanut *ganas*. Virhe ei ole Cullerin, vaan Heiskalan (s. 63). (Nykyisessä indoeuropeistiikassa sanskritin sana trans-litteroitaisiin *janas*.) Cullerilta sen sijaan periytyy toinen virhe: kreikassa sanan mon. gen. on *genéōn*, ei *généōn*. En tässä yhteydessä malta olla mainitsematta toista kreikan virhettä: s. 40 Cullerin aivan oikein kreikkalaisin kirjaimin kirjoittama *θηριακός* (*theriakós*) 'villieläimiin liittyvä' on suomennoksessa *θηριαχός* (*theriakhodz*).

⁴ Tässä yhteydessä Culler selostaa Saussuren *Mémoirea*, mutta ymmärrettävää kyllä tämän erittäin vaikean teoksen pääkohtienkin selostus jää ohueksi. Suomennoksessa on kaksi huomauttamisen arvoista kohtaa: 1. Saussuren *coefficient sonantique* on käännetty mitäänsanomattomasti sonanttiseksi kertoimeksi (s. 69). Osu-vampi termi on *sonantinen myötävaikuttaja*. 2. Suomentaja on tunnontarkasti kääntänyt englannin sanan *laryngeal* »kurkunpää-äänteeksi» (s. 70). Suomalainen oppitermi on *laryngaali*.

enkä liioin pidä erityisen suurena etuna sitä, että Hjelmslevin »neliluokkaisen erottelun valossa voisi oikeastaan paikantaa *languein* ja *parolein* eron mihin tahansa» (s. 85). Itse pitäisin erityisen hedelmällisenä Erik Ahlmanin (1928: 158) toteamusta: »Kieli (*langue*) on sääntöjen järjestelmä, jonka mukaan puhumista arvostellaan oikeaksi tai vääräksi» (alkuperäinen tähdennys poistettu). Tämä on erinomainen tapa sanoa, että kieli on normatiivinen *fait social*, sosiaalisten konventioiden järjestelmä.

Viimeinen luku (s. 93–133) jatkaa Saussuren jälkivaikutuksen esittelyä keskittyen siihen semiotiikan perinteeseen, joka on Saussuresta lähtöisin ja hänestä inspiroitunutta.⁵ Saussuren visioiman yleisen merkkitieteen eli semiologian oli määrä tutkia merkkien elämää yhteiskunnassa — kuitenkin siten, että kielitiede olisi »semiologian ylipäällikkö». Tämä erityisasema lankeaa kielelle siitä syystä, että juuri kielessä »merkin arbitraarinen ja konventionaalinen luonne on erityisen selvä» (s. 94). Ihannemerkki on arbitraarinen, ja siksi semiologia ei pääse eroon kielestä. Siksi niin moni ranskalainen semiootikko on »lingvisti», vaikka toisaalta varsin harvat lingvistit — feno-anglo-amerikkalaisessa mielessä — ovat semiootikkoja.

Ensiksi Culler pohtii kysymystä, mitä kaikkea semiotiikan alaan oikein kuuluu tai kuuluisi kuulua. Semiotiikallahan on sikäli kaiken nielevää potentiaalia, että periaatteessa kaikki tiedonalat ovat tavalla tai toisella tekemisissä merkkien kanssa. Merkkityypeistä huolestuttavimpina Culler pitää indeksejä (s. 99), sillä niiden kautta semiotiikka ottaa huomaansa myös sellaisia tieteitä (esim. lääketieteen, meteorologian ja taloustieteen), jotka eivät merkittävästi hyötyisi siitä, että ne tuotaisiin »imperialistisen

semiotiikan lipun alle» (s. 100). Indeksien (samoin kuin tietysti ikonien) ongelma on juuri siinä, että ne ovat motivoituja, kun taas varsinainen merkki on arbitraarinen. Taloustiedettä en kuitenkaan Cullerin tavoin olisi valmis lukemaan alaksi, jolle ei semiotiikasta ole mitään ilmeistä hyötyä (ks. esim. McCloskey 1985).

Saussuren hahmottelema strukturalistinen metodi ja käsitteistö on tietysti mittatilaustyö luonnollisen kielen analyysiin, joten — kääntäen — on täysin ymmärrettävää, jos saussurelaisen strukturaalisen sisällämät mahdollisuudet toteutuvat täydellisimmin juuri luonnollisessa kielessä (joka siis tätäkin kautta määrittyy semioottisen systeemin prototyyppiksi). Mutta semiotiikan keskeiseen alueeseen kuuluvat myös kaikki suoraan viestintään käytetyt koodit (esim. sähkösanomakoodi). Tässä ratkaisevana kriteerinä on pikemminkin viestinnällisyys kuin strukturalistinen kuvattavuus, sillä morse-koodi on paradigmaattisesti köyhä, onhan siinä vain kaksi oppositiota (s. 106). Seuraavalla tilalla on Cullerin mukaan kirjallisuus ja muut esteettiset koodit (s. 102–103), joista ehkä selvimmän juuri kirjallisuus on »toisen kertaluvun» semioottinen järjestelmä (s. 106): Sen perustana on kieli, mutta lukeminen ja ymmärtäminen edellyttävät kirjallisen koodin — siis eri kirjallisuuslajien konventioiden, jotka nekin kyllä pyrkivät parodioimaan itseään — hallintaa. Kolmantena tulevat sosiaaliset käytännöt (rituaalit, käytöstavat, ruokaa, pukeutumista jne. säätelevät normit). Näiden viestinnällisyys oli Cullerille vielä jotenkin piilossa (s. 103), mutta 1980-luvun lopun juppikulttuurista alkunsa saanut mielikuvien ja imagon rakentelu osoittaa, kuinka paljon sosiaalisilla käytännöillä on suoraakin viestintäpotentiaalia

⁵ Heiskala huomauttaa aiheellisesti (s. 140), että Charles S. Peircestä juontuva semiotiikan suuntaus ansaitsisi oman tiiviin johdatuksensa.

(joskin tällainen viestiminen saattaa vaatia resursseja, esim. jos haluaa hankkia juuri tietynlaisen asunnon vain viestiäkseen sillä jotain). Diskurssijärjestelmät, jotka Culler asettaa vasta neljännelle tilalle (s. 104–105), ovatkin osoittautumassa varsin keskeisiksi, sillä tärkeätkin instituutiot (esim. valtio, liittovaltio, valtioliitto, raha arvon mittana, asiantuntijuus jne.) tuntuvatkin olevan vain diskursseja, jotka ovat olemassa juuri niin kauan kuin riittävän moni niihin uskoo.

Kurssin semiologia jää visioiden varaan, mutta Culler huomauttaa aiheellisesti (s. 107–108), että Saussuren pöytälaatikkokirjoittelu, esim. pohdinnot keskiaikaisista saksalaisista taruista, sisältää tarkkänäköisiä semioottisia huomioita. Culler käsittelee myös Saussuren (surullisen)kuuluisia anagrammeja (s. 108–), jotka nekin liittyvät hänen semiologiaansa. Cullerin mukaan Saussure kehitti teorian, jonka mukaan »latinankieliset runoilijat piilottivat tarkoituksellisesti säkeisiinsä erisnimien anagrammeja» (s. 109; tähdenys M. N.). Jos kyse oli tarkoituksellisuudesta, niin silloinhan Saussuren täytyi katsoa anagrammaattisuus omaksi kirjallisuudenlajikseen. Jos tämä on totta, niin anagrammien sijoittaminen psykoanalyttiseen kontekstiin vie todella kauas Saussuren omista näkökulmista ja tarkoitukselta. Saussure kävi käsiksi anagrammeihin ennen kaikkea filologina (vrt. Prosdocimi ja Marinetti 1990). Syyt Saussuren anagrammi-innostukseen olivat niin ikään mitä ilmeisimmin filologiset, vaikka on tapana väittää Saussuren luopuneen anagrammitutkimuksistaan oivallettuaan, että ne kyseenalaistaisivat näkemyksen kielestä konventionaalisten merkkien järjestelmästä. Ilmeisesti hänelle valkeni, että kyse ei voi olla ainakaan tietoisesta genrestä. Ja tiedostamattomasta hän ei ehkä sittenkään ollut

erityisen kiinnostunut.

Anagrammeista Culler siirtyy vähitellen suuntauksiin, joilla on varsin vähän tekemistä autenttisen Saussuren kanssa. Niinpä anagrammien käyttö logosentrismin kritiikkinä (s. 111–) jättää Saussuren auttamattomasti pois kyйдistä. Sama on sanottava muistakin Saussuren marxilaisista (Baudrillard), psykoanalyttisista (Lacan) ja dekonstruktivistisista (Derrida) uudelleenluomisista, joita Culler selostaa sinänsä selkeästi (s. 119–130).

Cullerin teoksella on moniakin ansioita. Se on sujuva johdatus lähes kaikkeen siihen, mitä Saussure on tietäen tai tietämättään saanut aikaan. Cullerin selkeys on esimerkillistä. Hän pystyy tekemään jopa dekonstruktion idean jotenkin ymmärrettäväksi. Miellyttävää on myös Cullerin tietynlainen intohimottomuus ja arkisuus. Hän ei tarjoa »Sokalin ankkaa» (Sokal 1996), vaan helposti sulavan lounaan. Muutamista rosoisuuksista huolimatta Heiskalan »käännöstyö» (s. 138) onnistuu. ■

MARTTI NYMAN

Yleisen kielitieteen laitos,

PL 4 (Keskuskatu 8),

00014 Helsingin yliopisto

Sähköposti: *mnyman@Ling.Helsinki.Fi*

LÄHTEET

AHLMAN, ERIK 1928: Kieli ja puhe. – Viritäjä 32 s. 156–162.

COSERIU, EUGENIO 1971: System, Norm und 'Rede'. – Uwe Petersen (toim.), Sprache: Strukturen und Funktionen s. 53–72. 2., parannettu painos. Tübinger Beiträge zur Linguistik 2. Gunter Narr, Tübingen.

CULLER, JONATHAN 1986: Ferdinand de Saussure. Revised edition. Cornell

⁶ Cullerilla on asiahakemisto. Suomalaisessakin laitoksessa asiahakemisto olisi hyödyksi.

- University Press, Ithaca.
- DE MAURO, TULLIO 1976: Ferdinand de Saussure, Corso di linguistica generale. Introduzione, traduzione e commento di Tullio De Mauro. Laterza, Roma.
- GADET, FRANÇOISE 1987: Saussure: Une science de la langue. Presses universitaires de France, Paris. [Engl. Saussure and Contemporary Culture. Käänt. Gregory Elliott. Hutchinson Radius, London 1989.]
- GODEL, ROBERT 1957: Les sources manuscrites de Cours de linguistique générale de F. de Saussure. Droz, Geneve.
- HJELMSLEV, LOUIS 1942: Langue et parole. – Cahiers Ferdinand de Saussure 2 s. 29–44.
- HOLDCROFT, DAVID 1991: Saussure. Signs, system, and arbitrariness. Cambridge University Press, Cambridge.
- ITKONEN, ESA 1988: A critique of the 'post-structuralist' conception of language. – Semiotica 71 s. 305–320.
- 1991: Universal history of linguistics. India, Arabia, Europe. Studies in the History of the Language Sciences 65. Benjamins, Amsterdam.
- IVIĆ, MILKA 1966: Kielitiede ennen ja nyt. Suom. Auli Hakulinen. Tietolipas 46. SKS, Helsinki.
- JOSEPH, JOHN E. 1990: Ideologizing Saussure: Bloomfield's and Chomsky's readings of the *Cours de linguistique générale*. – John E. Joseph & Talbot J. Taylor (toim.), Ideologies of language s. 51–78. Routledge, London.
- KOIVULEHTO, JORMA 1991: Uralische Evidenz für die Laryngaltheorie. Sitzungsberichte 566. Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.
- KOMATSU, EISUKE – HARRIS, ROY 1993: Saussure's third course of lectures on general linguistics (1910–1911) from the notebooks of Emile Constantin. Language and Communication Library 12. Pergamon Press, Oxford.
- KOMATSU, EISUKE – WOLF, GEORGE 1996: Saussure's first course of lectures on general linguistics (1907) from the notebooks of Albert Riedlinger. Language and Communication Library 15. Pergamon Press, Oxford.
- 1997: Saussure's second course of lectures on general linguistics (1908–09). Language and Communication Library 16. Pergamon Press, Oxford.
- Kurssi* = de Saussure, Ferdinand: Cours de linguistique générale publié par Charles Bally & Albert Sechahaye avec la collaboration de Albert Riedlinger. Payot, Paris 1916/1922.
- MCCLOSKEY, DONALD N. 1985: The rhetoric of economics. Wheatsheaf Books, Brighton.
- MOUNIN, GEORGES 1968: Saussure ou le structuraliste sans le savoir. Présentation, choix de textes, bibliographie. Seghers, Paris.
- NYMAN, MARTTI 1995: Saussure, *langue* ja kielitodellisuuden kaaos. – Tiede & edistys 4/1995 s. 334–350.
- PROSDOCIMI, ALDO L. – MARINETTI, ANNA 1990: Saussure e il saturnio. Tra scienza, biografia e storiografia. – Cahiers Ferdinand de Saussure 44 s. 37–71.
- SEVÄNEN, ERKKI – TURUNEN, RISTO 1991: Saussurelainen strukturalismi ja strukturalistinen semiotiikka. – Erkki Sevänen, Liisa Saariluoma & Risto Turunen (toim.), Taide modernissa maailmassa. Taiteensosiologiset teoriat Georg Lukácsista Fredric Jamesoniin s. 106–123. Gaudeamus, Helsinki.
- SOKAL, ALAN 1996: A physicist experiments with cultural studies. – Lingua Franca: The Review of Academic Life May/June 1996 s. 62–64.